

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia XV (2017)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.15.5

Wojciech Kowalewski

E-booki w OPAC – integracja metadanych

Katalogi biblioteczne a sieć semantyczna

Na przestrzeni ostatniego dwudziestolecia katalogi biblioteczne zmieniały się powoli, ale znacząco. Szczególnie w bibliotekach publicznych, które przeszły długą drogę od formatów tekstowych w bazach kartotekowych opartych o formularze danych wzorowane na formatach USMARC i MARCBN do opracowania zbiorów związanego z środowiskiem MARC21¹. Powszechność tego międzynarodowego formatu zapisu i wymiany danych bibliograficznych zmieniła oblicze katalogów. Ewolucywnie także modele katalogowania zbiorów. Opracowanie z autopsji zostało zastąpione zautomatyzowanym pobieraniem rekordów z zewnętrznych baz. Zmiany te wpłynęły na sposób prezentowania informacji o zbiorach bibliotecznych. Pojawiły się miniatury okładek wzbogacające opisy bibliograficzne oraz funkcje społecznościowe, tj. oceny i recenzje książek, a także lokalne schowki na rekordy usprawniające końcowe czynności przed rezerwacją zbiorów. Katalog przestał być tylko wyszukiwarką, a stał się „oknem” biblioteki, przez które można zobaczyć nowości czytelnicy, zapisać się samodzielnie do biblioteki oraz zgłosić bibliotekarzowi propozycje zakupu książki czy złożyć zamówienie międzybiblioteczne. W katalogu pojawiły się także ebooki. Ich opisy zostały automatycznie zintegrowane wskutek uruchomienia nowoczesnych protokołów komunikacyjnych pozwalających na dalszą swobodną wymianę danych pomiędzy biblioteką a dostawcą treści elektronicznej². Rozwojowi narzędzi umożliwiających implementację „obcych” danych bibliograficznych towarzyszyło upraszczanie samych wyszukiwarek, które wzorem wyszukiwarki google.com, zaczęły oferować precyzyjne i dynamiczne dotarcie do właściwego dokumentu

¹ Zob. W. Kowalewski, *FIDKAR Małopolski – dokonania, trudności, perspektywy: (kartka z dziejów komputeryzacji bibliotek publicznych Małopolsce w I dekadzie XXI w.)*, [w:] *Regionalne sieci współpracy – strategie, narzędzia, realizacje : IX Ogólnopolska Konferencja „Automatyzacja bibliotek publicznych”*, Warszawa 2011, s. 83–93.

² Dzięki temu publikacje z biblioteki Wolne Lektury zostały włączone do bibliotek. Możliwa stała się też integracja subskrybowanych ebooków z IBUK Libra oraz NASBI. Zob. też W. Kowalewski, „*Wolne Lektury*” w *Podgórskiej Bibliotece Publicznej w Krakowie*, „Bibliotekarz” 2015, nr 1, s. 26–27.

poszukiwanego przez czytelnika. Istotą działania nowych wyszukiwarek, tj. w krakowskich bibliotekach miejskich, była implementacja narzędzi wykorzystywanych do analizy języka polskiego w programowaniu neurolingwistycznym, dzięki któremu przeszukiwanie informacji o zbiorach biblioteki jest intuicyjne i daje relewantne wyniki. Użytkownik wprowadzający zapytania w katalogu nie musi zastanawiać się w jakiej formie występuje poszukiwany tytuł w jego zasobach, system mu to sam podpowie.

Zasady opracowania zbiorów bibliotecznych oparte o format MARC21 przez wiele lat były niezienne. Założenia te ulegają jednak gruntownym przemianom³. Chodzi o to, aby dane w katalogach były otwarte, dostępne i pozwalały na dalsze automatyczne przetwarzanie. Ważne, by katalogi biblioteczne stały się częścią wirtualnego świata. Sieć WWW to obecnie sieć danych powiązanych, w której zasoby bibliotek mogą odgrywać istotną rolę w globalnym obiegu informacji. Opis bibliograficzny książki jako drobny wycinek bitowej rzeczywistości musi być prezentowany w formie czytelnej dla maszyn (aplikacji sieciowych indeksujących metadane) oraz łączyć się z innymi danymi w sieci WWW. Wymogi te są zgodne ze standardami sieciowymi Linked Data, a więc z modelami kontekstowego łączenia i publikowania danych Semantic Web. Kluczowe jest też stosowanie właściwego języka przy treściowej charakterystyce dokumentu (opis książki), który musi zapewnić wysoki stopień intuicyjności, pozwalający na szybkie i efektywne wyszukanie właściwego pojęcia. Zapewnić to może język naturalny, który winien być kontrolowany (tezaurus), ale jednak nieograniczony. Charakterystyka słowna książki oparta na „żywym” języku (nazwy pospolite nieograniczone, ale jednak kontrolowane) ujęta w dowolnym szyku zdaniowym znosi rygorystyczne zasady składni stosowanego dotychczas przez biblioteki publiczne, jak np. BN. W przyszłości pozwoli to na większą przejrzystość danych, a co za tym idzie ogólnodostępność zasobów bibliotecznych w internecie⁴.

Idea Linked Data w odniesieniu do katalogów opiera się na poprawie dostępności zbiorów bibliotecznych (wyszukiwanie) oraz jakości danych (transparentność). W uproszczeniu można przedstawić to tak, że jeśli właściwie nazwiemy zbiory danych (opisy bibliograficzne) oraz wskażemy relacje między przedmiotami, to chmura internetowa zawierająca „kompatybilne” dane pozwoli nam na ich większą „widoczność”, a przez to tworzenie bardziej złożonych kwerend⁵.

Katalog biblioteczny, który dziś jest rozumiany wyłącznie w kontekście internetowej bazy elektronicznej, podlega w dobie informacji cyfrowej przeobrażeniom

³ Wiąże się to z implementacją zasad standardu Resource Description and Access (RDA), czerpiącego z modeli Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR) i Functional Requirements for Authority Data (FRAD), którego celem jest nie tyle ujednoczenie reguł opracowania zbiorów, ale przede wszystkim wprowadzenie zmian w sposobie agregowania danych bibliograficznych. Więcej: M. Roszkowski, *RDA – standard katalogowania dla XXI wieku?* [online] Dostęp online: <http://www.bn.org.pl/download/document/1294233271.pdf> [2016.09.20] oraz M. Nahotko, *Współdziałanie metadanych w chmurze*, „Przegląd Biblioteczny” 2014, z. 1, s. 3–24.

⁴ Por. J. Kalinowski, *Deskryptory Biblioteki Narodowej: narzędzie opracowania zbiorów bibliotecznych w dobie sieci semantycznej*, „Bibliotekarz” 2015, nr 6, s. 4–9.

⁵ Zob. M. Roszkowski, *Od MARC 21 do Semantic Web: reprezentacja metadanych bibliograficznych w środowisku sieciowym*, [w:] *Bibliografi@: źródła, standardy, zasoby : praca zbiorowa*, red. J. Franke, Warszawa 2013, s. 13–37.

w obszarze wyszukiwania. Wiążą się one z dominacją sieci WWW sprzyjającej rozwojowi nowych mediów oraz powstaniu elektronicznych „nośników wiedzy”, które w bibliotekach stają się coraz bardziej powszechne.

Zmienić się muszą zatem nie tylko metody opracowania zbiorów oraz wykorzystywane matryce, ale przede wszystkim narzędzia wyszukiwawcze. Dotychczas powszechnie stosowane wyszukiwanie w katalogach (taksonomiczne) umożliwiało dotarcie do wyniku za pomocą ograniczonych kryteriów. Efektywność wyszukiwania w tym wypadku była wątpliwa, szczególnie przy opisach dokumentów zawierających złożone hasła przedmiotowe. Brak obliczania wyników poszukiwań oraz inne utrudnienia wynikające ze stosowania składni w wykorzystywanym języku miały swoje odzwierciedlenie w spadającej liczbie kwerend⁶. Korzystnie na tym tle prezentuje się wyszukiwanie za pomocą zestawów filtrów opracowanych na podstawie zawartości informacji bibliograficznych, tzw. wyszukiwanie fasetowe, które poprzez większe możliwości ograniczania wyników wyszukiwania za pomocą kryteriów wyboru, daje współczesnemu użytkownikowi znacznie większe możliwości wyszukania właściwego „hasła”; również dzięki intuicyjności wykorzystywanego aparatu. Model taki stosowany jest m.in. w NUKAT, ale też w ogólnopolskim portalu społecznościowym <http://w.bibliotece.pl>⁷.

Katalog biblioteczny przestaje być autonomicznym komponentem świata bibliotecznego. Staje się fragmentem informacyjnej rzeczywistości wirtualnej, która dla pokoleń urodzonych po 1990 r. jest zastanym porządkiem świata. Struktury informacyjne w katalogach bibliotecznych przestają stanowić zamknięty ekosystem, niedostępny dla programów indeksujących sieć WWW.

Ebooki w katalogu biblioteki publicznej

Pomysł włączenia danych bibliograficznych darmowych ebooków do katalogów bibliotek miejskich Krakowa powstał w 2013 r., ale doczekał się realizacji pod koniec 2014 r., gdy bibliotekarze z Podgórskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie (obecnie Biblioteka Kraków) zdecydowali się nawiązać współpracę z biblioteką internetową *Wolne Lektury*. Projekt *Wolne Lektury* został zrealizowany przez fundację Nowoczesna Polska we współpracy m.in. z Biblioteką Narodową pod patronatem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Stowarzyszenia Pisarzy Polskich. Utwory udostępniane w internetowej księżnicy znajdują się w tzw. domenie publicznej, a zatem nie są objęte majątkowym prawem autorskim. Kolekcje serwisu zawierają obecnie ponad 4300 utworów, ale zasób ten wciąż się powiększa⁸. Metadane nowych publikacji są automatycznie pobierane i integrowane

⁶ M. Cichoń, J. Kalinowski, G. Federowicz, *Katalogowanie oparte na encjach*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” Warszawa 2014, t. 45, s. 151–200. Dostęp online: <http://www.bn.org.pl/download/document/1429184575.pdf> [2016.09.20].

⁷ Zob. W. Kowalewski, *Portal e-usług bibliotecznych w.bibliotece.pl*, „Biblioteka i Edukacja” nr 3/2013. [online] Dostęp online: <http://bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/46> [2016.09.20].

⁸ W czasie integracji ebooków z katalogiem OPAC zasób *Wolnych Lektur* stanowił ok. 2500 utworów (09.2014).

z katalogiem OPAC Podgórskiej Biblioteki Publicznej⁹. Treść elektroniczna *Wolnych Lektur* nie jest pobierana z serwerów biblioteki, a dostęp do cyfrowych publikacji jest możliwy bezpośrednio z katalogu on-line biblioteki w PDF, a także w formatach natywnych dla czytników ebooków, tj. EPUB i MOBI. Audiobooki, które również stanowią pokąźną część serwisu, można odsłuchać w całości lub fragmentach w formacie MP3 lub Ogg Vorbis.

Implementacja metadanych opisowych była możliwa dzięki udostępnieniu interfejsu API¹⁰ serwisu *Wolne Lektury*, który pozwolił na import danych serializowanych w formacie JSON, tj.:

- a) link do opisu XML zawierającego pełny rekord,
- b) link do miniatury okładki (PNG),
- c) link do treści elektronicznej, w tym nagrań, wraz z informacjami o lektorze,
- d) informacji o rodzaju i gatunku literackim dzieła oraz o epoce literackiej,
- e) odnośników do innych dzieł w bibliotece.

Pobrane metadane w formacie XML, zawierające: opisy bibliograficzne, tagi kategoryzujące dzieła (np. epoka romantyzm) oraz relacje do innych dzieł w serwisie, zostały ustrukturyzowane według hierarchii dzieł nadrzędnych tak, aby tytuły właściwe zawierały wszystkie części dzieła w obrębie serii, np. *Dziady Adama Mickiewicza* zawierają: *Dziadów części III Ustęp, Do przyjaciół Moskali; Dziadów części III Ustęp, Droga do Rosji; Dziadów części III Ustęp, Oleszkiewicz; Dziadów części III Ustęp, Petersburg; Dziadów części III Ustęp, Pomnik Piotra Wielkiego; Dziadów części III Ustęp, Przedmieścia stolicy; Dziadów części III Ustęp, Przegląd wojska; Dziady. Poema, Dziady, część II; Dziady. Poema, Dziady, część III; Dziady. Poema, Dziady, część IV; Dziady. Poema, Upiór; Dziady. Widowisko, część I*. Końcowym etapem migracji metadanych był proces mapowania danych do formatu MARC21. W tym kroku konieczne było przeniesienie wszystkich informacji bibliograficznych do struktury MARC21, aby opisy dokumentów elektronicznych były poprawnie zaindeksowane w systemie katalogowym i udostępnione w katalogu centralnym OPAC¹¹. Problematyczne okazały się jednak niektóre hasła osobowe (alfabety cyrylickie, greckie i hebrajskie), których formy nie były zgodne z hasłami transliterowanymi w Kartotece Wzorcowej Haseł Formalnych BN. Niezgodne z pragmatyką Języka Haseł Przedmiotowych BN okazały się również słowa kluczowe w metadanych *Wolnych Lektur*, które jednakże zawierały istotne informacje dotyczące dzieła, tj. epoka, rodzaj i gatunek literacki (np. Romantyzm, Liryka, Pieśń). Dane te zostały zachowane i przypisane do niestandardowych pól w nowym formacie (653/a). Zdecydowano ich nie prezentować w OPAC, ale pozwolić na ich wyszukiwanie w wśród grupy haseł przedmiotowych. Bibliotekarze uzyskali możliwość modyfikacji pól tematycznych w systemie bibliotecznym poprzez opracowanie haseł przedmiotowych zgodnych ze stosowaną metodyką języka. Finalny proces importu danych odbył się w przez protokół OAI-PMH do portalu w.bibliotece.pl, który współpracując z katalogami OPAC systemów Sowa, pozwala na udostępnienie danych katalogowych *Wolnych Lektur* za pomocą prostych komend.

⁹ Procesy te dotyczą również ok. 300 innych bibliotek w Polsce, które wykorzystują systemy biblioteczne SowaSQL, których dane są zintegrowane z portalem <http://w.bibliotece.pl>.

¹⁰ API serwisu WolneLektury.pl znajduje się pod adresem <http://wolnelektury.pl/api/> [2016.09.20].

¹¹ Stworzono m.in. serię Wolne Lektury (490/830), aby umożliwić czytelnikom wyszukiwanie wszystkich dokumentów w ramach kolekcji.

Tab. 1. Porównanie rekordów: niezaimplementowanego w formacie XML12 (rekord A) oraz zaimplementowanego w formacie MARC2113 (rekord B).

Rekord A	Rekord B
<pre><utwor> <script/> <rdf:RDF xmlns:rdf="http://www.w3.org/1999/02/22- rdf-syntax-ns#"> <rdf:Description rdf:about="http://redakcja. wolnelektury.pl/documents/book/dziady/"> <dc:creator xmlns:dc="http://purl.org/dc/ elements/1.1/" xml:lang="pl">Mickiewicz, Adam</ dc:creator> <dc:title xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/" xml:lang="pl">Dziady</dc:title> <dc:relation.hasPart xmlns:dc="http://purl.org/dc/ elements/1.1/" xml:lang="pl"> http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady- poema </dc:relation.hasPart> <dc:relation.hasPart xmlns:dc="http://purl.org/dc/ elements/1.1/" xml:lang="pl"> http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady- widowisko-czesc-i </dc:relation.hasPart> <dc:relation.hasPart xmlns:dc="http://purl.org/dc/ elements/1.1/" xml:lang="pl"> http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziadow- czesc-iii-ustep </dc:relation.hasPart> <dc:contributor.editor xmlns:dc="http://purl.org/dc/ elements/1.1/" xml:lang="pl">Sekula, Aleksandra</ dc:contributor.editor> <dc:contributor.editor xmlns:dc="http://purl.org/ dc/elements/1.1/" xml:lang="pl">Pigoń, Stanisław</ dc:contributor.editor> <dc:contributor.technical_editor xmlns:dc="http://purl. org/dc/elements/1.1/" xml:lang="pl">Sutkowska, Olga</ dc:contributor.technical_editor> <dc:publisher xmlns:dc="http://purl.org/dc/ elements/1.1/" xml:lang="pl">Fundacja Nowoczesna Polska</dc:publisher> <dc:subject.period xmlns:dc="http://purl.org/dc/ elements/1.1/" xml:lang="pl">Romantyzm</dc:subject. period> <dc:subject.type xmlns:dc="http://purl.org/dc/ elements/1.1/" xml:lang="pl">Dramat</dc:subject.type> <dc:subject.genre xmlns:dc="http://purl.org/dc/ elements/1.1/" xml:lang="pl">Dramat romantyczny</ dc:subject.genre> <dc:description xmlns:dc="http://purl.org/dc/ elements/1.1/" xml:lang="pl"></pre>	<pre>001 oai:wolnelektury.pl:dziady 005 20160521212544.0 008 160127s2009 pl ds 000 1 pol 040 aWL PlcSOKR 041 0 apol 100 1 aMickiewicz, Adam. 245 10 aDziady h[Dokument elektroniczny] / cAdam Mickiewicz. 260 aWarszawa, bFundacja Nowoczesna Polska, c2009. 490 aWolne Lektury 500 aPublikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (http://wolnelektury.pl). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN. 530 aTekst opracowany na podstawie: Adam Mickiewicz, Dziady cz. 1-4, wyd. Czytelnik, Warszawa 1974. 540 aDomena publiczna - Adam Mickiewicz zm. 1855. 653 aDramat romantyczny 653 aRomantyzm 653 aDramat 700 1 aSekula, Aleksandra. eRed. 700 1 aPigoń, Stanisław. eRed. 740 02 aDziady. Poema. pUpiór ; pDziady, część II ; pDziady, część IV ; pDziady, część III 740 02 aDziady. Widowisko, część I 740 02 aDziadów części III Ustęp. pDroga do Rosji ; pPrzedmieścia stolicy ; pPetersburg ; pPomnik Piotra Wielkiego ; pPrzegląd wojska ; pOleszkiewicz ; pDo Przyjaciół Moskali 830 0 aWolne Lektury 856 41 3Strona domowa utworu uhttp://wolnelektury.pl/ katalog/lektura/dziady</pre>

¹² Dostęp: <http://wolnelektury.pl/media/book/xml/dziady.xml> [2016.09.20].

¹³ Obecnie dane dostępne w OPAC Biblioteki Kraków: <https://krakow-biblioteka.sowa.pl/sowacgi.php?KatID=0&typ=record&001=oai:wolnelektury.pl:dziady> [2018.05.22].

```

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne
Lektury (http://wolnelektury.pl). Reprodukacja cyfrowa
wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza
pochodzącego ze zbiorów BN. </dc:description>
<dc:identifier.url xmlns:dc="http://purl.org/dc/
elements/1.1/" xml:lang="pl">http://wolnelektury.pl/
katalog/lektura/dziady</dc:identifier.url>
<dc:source.URL xmlns:dc="http://purl.org/dc/
elements/1.1/" xml:lang="pl">
<dc:source xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/"
xml:lang="pl">
Adam Mickiewicz, Dziady cz. 1-4, wyd. Czytelnik,
Warszawa 1974
</dc:source>
<dc:rights xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/"
xml:lang="pl">Domena publiczna - Adam Mickiewicz zm.
1855</dc:rights>
<dc:date.pd xmlns:dc="http://purl.org/dc/
elements/1.1/" xml:lang="pl">1926</dc:date.pd>
<dc:format xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/"
xml:lang="pl">xml</dc:format>
<dc:type xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/"
xml:lang="pl">text</dc:type>
<dc:type xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/"
xml:lang="en">text</dc:type>
<dc:date xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/"
xml:lang="pl">2009-01-12</dc:date>
<dc:audience xmlns:dc="http://purl.org/dc/
elements/1.1/" xml:lang="pl">L</dc:audience>
<dc:language xmlns:dc="http://purl.org/
dc/elements/1.1/" xml:lang="pl">pol</
dc:language><dc:relation.coverImage.url
xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">
http://redakcja.wolnelektury.pl/media/dynamic/cover/
image/1202.jpg
</dc:relation.coverImage.url>
<dc:relation.coverImage.attribution xmlns:dc="http://
purl.org/dc/elements/1.1/">Luigi Crespo Photography@
Flickr, CC BY 2.0</dc:relation.coverImage.attribution>
<dc:relation.coverImage.source xmlns:dc="http://purl.
org/dc/elements/1.1/">http://redakcja.wolnelektury.pl/
cover/image/1202</dc:relation.coverImage.source>
</rdf:Description>
</rdf:RDF>
</utwor>

```

Kolejnym krokiem zmierzającym do integracji metadanych ebooków w katalogu bibliotecznym było nawiązanie współpracy z platformą IBUK Libra, której działanie opiera się na modelu subskrypcyjnym, umożliwiającym czasowy dostęp do książek w trybie online¹⁴. IBUK Libra, która jest jednym z filarów serwisu IBUK.pl, została uruchomiona w 2007 r. przez Wydawnictwo Naukowe PWN. Obecnie jest jedną z największych w Polsce wypożyczalni książek elektronicznych przez internet,

¹⁴ Więcej: <https://pl.wikipedia.org/wiki/IBUK.pl> [2016.09.20].

z którą współpracuje ponad 40 wydawców, i która oferuje ponad 7 tys. tytułów do elektronicznego wypożyczenia¹⁵.

Integracja danych katalogowych IBUK Libra w katalogu Podgórskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie nastąpiła w styczniu 2015 r., umożliwiając dostęp do ponad 2 tys. e-publikacji. Współpraca z IBUK Libra stała się możliwa dzięki zawartej w 2013 r. umowie licencyjnej¹⁶ pomiędzy Wojewódzką Biblioteką Publiczną w Krakowie, działającą w imieniu swoim oraz innych bibliotek publicznych w Małopolsce¹⁷, a Wydawnictwem Naukowym PWN. Przedmiotem umowy było przyznanie bibliotekom prawa do korzystania z elektronicznych wersji publikacji udostępnionych w systemie <http://libra.ibuk.pl/>¹⁸.

Metadane IBUK Libra zostały udostępnione producentowi oprogramowania bibliotecznego Sowa do dalszego przetworzenia w formie aktualizowanego raz dziennie pliku XML, zawierającego dane w strukturze MARC21. Niedogodnością udostępnionego pliku był jednak brak linii wierszy w metadanych, co stanowi problem dla edytorów tekstowych. Opisy bibliograficzne IBUK Libra, mimo że zapisano w formacie MARC21, pozbawiono znaków interpunkcyjnych. Wiązało się to z koniecznością ich automatycznego uzupełnienia w trakcie importu do katalogu. Znaczna część rekordów pozbawiona była także haseł osobowych w polach 100, także dla prac autorskich. Hasła osobowe zostały jednak zapisane w polach 700. Wraz z metadanymi ebooków możliwe było pobranie miniatur okładek. Warunkiem koniecznym do zintegrowania metadanych IBUK Libra w katalogu OPAC było nawiązanie stałej współpracy z portalem w.bibliotece.pl, który posiada odpowiedni moduł integracyjny. Pozostałe trudności związane z adaptacją opisów bibliograficznych i haseł w rekordach (brak tematów zgodnych z Językiem Haseł Przedmiotowych BN, inna rejestracja form nazw osobowych itp.) rozwiązano w podobny sposób jak w przypadku *Wolnych Lektur*. Treść ebooków pozostała niezmienną w serwisie ibuk.libra.pl, natomiast dostęp do niej stał się możliwy bezpośrednio z katalogu OPAC, tj. dla *Wolnych Lektur*. Każdy opis ebooku w katalogu uzyskał także zapis informacyjny: *Dostęp do treści elektronicznej wymaga posiadania kodu PIN. Po odbiór kodu PIN zapraszamy do biblioteki. Z udostępnionych zasobów w katalogu Podgórskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie mogą korzystać użytkownicy bez logowania na komputerach znajdujących się w bibliotece, a także poza obszarem biblioteki, dzięki specjalnemu kodowi PIN, który uzyskuje się od bibliotekarza. Dostęp do treści elektronicznej IBUK Libra spoza biblioteki za pomocą PIN pozwala na czasowy dostęp online do platformy.*

Producent oprogramowania Sowa umożliwił dostęp do metadanych IBUK Libra dla wszystkich bibliotek posiadających oprogramowanie biblioteczne,

¹⁵ Dane statystyczne platformy Ibuk Libra były już przedmiotem analizy, zob. A. Narloch, *Platforma IBUK Libra: historia serwisu i analiza danych statystycznych za okres 5 lat użytkowania na Zachodniopomorskim Uniwersytecie Technologicznym*, „Bibliotekarz Zachodniopomorski” Szczecin 2014, nr 3, s. 16–25.

¹⁶ Umowa nr 114/2013, znak sprawy: SW-65-1/13 zawarta w Warszawie w dn. 9.12.2013.

¹⁷ Konsorcjum „Małopolskie Biblioteki Publiczne”.

¹⁸ Baza tytułów ebooków, do których biblioteka uzyskała subskrybowany dostęp została opracowana w ramach niniejszego porozumienia i zmienia się wraz z podpisaniem nowej umowy licencyjnej. Część elektronicznych dokumentów jest dostępna bezpłatnie, np. wydawnictwa z SBP.

niezależnie od form subskrypcji i ustaleń licencyjnych w poszczególnych bibliotekach wojewódzkich.

Implementacja i standaryzacja metadanych *Wolnych Lektur* oraz IBUK Libra w katalogu bibliotecznym OPAC otworzyła możliwości integracji kolejnych dostawców treści elektronicznych dla bibliotek. Wśród nich znalazła się internetowa biblioteka ebooków NASBI wydawnictwa HELION (Naukowa Akademicka Sieciowa Biblioteka Internetowa), której zasady działania są zbliżone do platformy IBUK Libra. Integracja metadanych NASBI powiodła się, a pierwszym katalogiem bibliotecznym, który umożliwił automatyczny, zdalny dostęp do e-booków z platformy NASBI jest katalog Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu¹⁹. Katalog tej biblioteki zawiera także informacje o innych elektronicznych dokumentach (*Wolne Lektury*, IBUK Libra). Obecnie trwają prace nad integracją metadanych z portalu Legimi w krakowskich bibliotekach publicznych.

Statystyka wykorzystania ebooków IBUK Libra

Platforma IBUK Libra udostępnia swoim subskrybentom stronę administracyjną²⁰, która umożliwia wygenerowanie raportów obrazujących ruch użytkowników IBUK Libra. Narzędzie to pozwala na dokonanie analiz statystycznych, w dowolnym przedziale czasu, związanych m.in. z liczbą logowań i sesji, czasie czytania publikacji, liczbie otwartych stron czy rankingiem przeglądniętych książek.

Przedstawiona w toku badań statystyka wykorzystania ebooków w Podgórskiej Bibliotece Publicznej w Krakowie dotyczy zakresu lat 2014–2015. Integracja metadanych z platformy IBUK Libra w katalogu OPAC Biblioteki Podgórskiej nastąpiła 22.01.2015 r. Od września 2014 roku, w katalogu udostępniono również metadane z biblioteki *Wolne Lektury*. Nie przedstawiono jednak wyników badań nt. temat z uwagi na niemożność policzenia odwiedzin w serwisie *WolneLektury.pl*.

Analiza danych statystycznych z portalu IBUK Libra za rok 2014 i 2015 wskazuje wzrost o 84,41% (Tab. 2) użytkowników czytających zasoby IBUK Libra oraz ogólną liczbę sesji o 112,63% (Tab. 6). Liczba logowań do portalu IBUK Libra wzrosła natomiast o 100% (Tab. 3), przy czym dane w raporcie wskazują wyłącznie logowania do serwisu spoza Biblioteki. Odwiedziny ze stanowisk komputerowych znajdujących się w czytelnich biblioteki nie zostały uwzględnione. Liczba otwartych stron w serwisie IBUK Libra wzrosła o 116,23% (Tab. 4), natomiast czas czytania wzrósł o 164,37% (Tab. 5).

Tab. 2. Konta zdalne – liczba zdalnych użytkowników czytających ebooki²¹

2014	263
2015	485
wzrost	84,41%

¹⁹ <http://www.poznan-wbp.sowa.pl/> [2016.09.20].

²⁰ <http://raporty.libra.ibuk.pl/>

²¹ <http://raporty.libra.ibuk.pl/>

Tab. 3. Liczba logowań

2014	263
2015	485
wzrost	84,41%

Tab. 4. Konta zdalne – liczba otwartych stron

2014	83634
2015	180848
wzrost	116,23%

Tab. 5. Konta zdalne – czas czytania [h]

2014	461,75
2015	1220,75
wzrost	164,37%

Tab. 6. Liczba sesji

2014	1124
2015	2390
Wzrost	112,63%

Źródło: <http://raporty.libra.ibuk.pl>

Przedstawiona analiza wskazuje na konieczność korelacji różnych metadanych zbiorów bibliotecznych wewnątrz stosowanych w bibliotekach systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Zintegrowanie metadanych dokumentów elektronicznych z katalogiem OPAC może mieć znaczący wpływ na ogólną kondycję czytania ebooków w bibliotece. To ważna wskazówka dla bibliotek. Udostępnienie danych katalogowych ebooków w katalogu Podgórskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie przełożyło się nie tylko na zwiększoną liczbę wizyt w portalu IBUK Libra, do którego kierują odnośniki hipertekstowe z opisów publikacji w katalogu, ale też na większą liczbę odwiedzin użytkowników w OPAC. Roczna statystyka wejść do katalogu online Podgórskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie w 2014 r. wyniosła 185 132, natomiast w 2015 r. już 249 668. Wzrost odwiedzin wyniósł 34,86%, co może być również wynikiem modernizacji oprogramowania bibliotecznego²², a konkretnie interfejsu wyszukiwawczego w katalogu OPAC w połowie 2015 r. Katalog Podgórskiej Biblioteki został bowiem wyposażony w pełnotekstowy silnik wyszukiwania pozwalający na szybszą eksplorację informacji bibliograficznych dzięki określaniu poprawnej gramatycznie formy podstawowej słowa lub wspólnej części słów, a także rdzenia dla określonych wyrazów i ich form fleksyjnych. Zastosowanie tych algorytmów w katalogu bibliotecznym mogło dodatkowo zachęcić użytkowników do korzystania z zasobów informacyjnych biblioteki.

²² Podgórska Biblioteka Publiczna w Krakowie udostępniła nowy katalog OPAC systemu SowaSQL w dn. 6 lipca 2015.

Spadek liczby wypożyczających i czytających książki jest nagłym problemem bibliotek publicznych²³. Znalazienie sposobów na powstrzymanie kryzysu czytelniczego wyznacza nowe horyzonty funkcjonowania bibliotek, których istnienie i dalszy rozwój zależy przede wszystkim od środków przeznaczonych na ich finansowanie z samorządów (miast, gmin, województw), ale też dotacji celowych (MKiDN) czy miejskich budżetów obywatelskich. Utrzymanie biblioteki publicznej to z jednej strony konieczność zakupu i aktualizacji księgozbioru, z drugiej natomiast inwestycje w nowe technologie, które mają zapewnić komunikację elektroniczną z jej użytkownikami, bez której biblioteka dziś nie będzie sprawnie działać. Środki finansowe przeznaczone na obydwie te cele są zazwyczaj niewystarczające i skłaniają bibliotekarzy do podejmowania trudnych wyborów. Do tego często dochodzą trudności związane z utrzymaniem lub modernizacją lokalu, a to przecież równie ważny aspekt istnienia biblioteki.

Ważnym przykładem wzmocnienia roli OPAC jest integracja danych książek i ebooków. Zasoby elektroniczne, która nie podlegają standardowej inwentaryzacji katalogowej jak książki (opis oraz treść dostarczana przez wydawcę), zostały włączone do katalogów internetowych bibliotek i udostępnione na tych samych zasadach, co informacje o tradycyjnych zbiorach bibliotecznych. Konwergencja metadanych ebooków i książek odbyła się szybko, nie wymagała manualnej ingerencji w strukturę danych opisowych i co najważniejsze nie wywołała wyraźnego sprzeciwu bibliotekarzy²⁴.

²³ Por. I. Koryś, J. Kopeć, Z. Zasacka, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*, Warszawa 2017.

²⁴ Opis bibliograficzny ebooków o czym wspomniano wyżej, znacznie różni się od opisu woluminów: inna gramatyka, notacja opisowa. Zmiany są przede wszystkim widoczne w stosowanych hasłach formalnych (brak form transliterowanych dla autorów, które mogą zaburzać porządek KHW), brak haseł rzeczowych (w zamian słowa kluczowe odbiegające od przyjętych zasad opracowania kartoteki przedmiotowej), itp.

<p>1. Tako rzecze Zaratustra / Fryderyk Nietzsche ; przeł. [z niem.] Waclaw Berent. - Wyd. 2. - Kraków : "vis-a-vis etuda", 2014. - 324, [2] s. ; 20 cm. (meandry kultury) Autor: Nietzsche, Friedrich (1844-1900) ; Berent, Waclaw (1873-1940) Hasło przedmiotowe: Filozofia - 19 w Numer ISBN: 978-83-7998-001-7 F.4 (Sławka): można wypożyczyć sygn. 1; Zarezerwuj egzemplarz</p>	
<p>2. Tako rzecze Zaratustra [Dokument elektroniczny] / Friedrich Nietzsche ; tl. Waclaw Berent. - Warszawa, Fundacja Nowoczesna Polska, 2011. (Wolne Lektury) Autor: Nietzsche, Friedrich ; Berent, Waclaw ; Sekula, Aleksandra Strona domowa utworu</p>	 <p>Pobierz</p>
<p>3. Tako rzecze Zaratustra [Dokument elektroniczny] / Friedrich Nietzsche. - Kęty : Marek Derewiecki ; IBUK Libra, 2013. - 232 s. Autor: Nietzsche, Friedrich Hasło przedmiotowe: E-booki Numer ISBN: 978-83-64408-06-9 Informacje o książce ; Spis treści <i>Dzieło przypomina bardziej traktat teologiczny niż filozoficzny, biblię nowej wiary, ewangelię buntu nie tylko przeciwko chrześcijaństwu, ale w ogóle przeciwko rzeczywistości. Smutnej, beznadziejnej, tragicznej, bezsilnej wobec nieuchronności cierpienia i śmierci.</i></p> <p> Dostęp do treści elektronicznej wymaga posiadania kodu PIN. Po odbiór kodu PIN zapraszamy do biblioteki.</p>	

Rys. 1 Rekordy w katalogu OPAC Podgórskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie²⁵ (poz. 1 – opis książki sporządzony przez bibliotekarza; poz. 2 – opis dokumentu z serwisu Wolne Lektury; poz. 3 – opis dokumentu z portalu IBUK Libra)

²⁵ [2016.09.20].

Bibliografia

- Cichoń M., Kalinowski J., Federowicz G., *Katalogowanie oparte na encjach*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” Warszawa 2014, t. 45, s. 151–200.
- Kalinowski J., *Deskryptory Biblioteki Narodowej: narzędzie opracowania zbiorów bibliotecznych w dobie sieci semantycznej*, „Bibliotekarz” 2015, nr 6, s. 4–9.
- Kowalewski W., *FIDKAR Małopolski – dokonania, trudności, perspektywy: (kartka z dziejów komputeryzacji bibliotek publicznych Małopolsce w I dekadzie XXI w.)*, [w:] *Regionalne sieci współpracy – strategie, narzędzia, realizacje: IX Ogólnopolska Konferencja “Automatyzacja bibliotek publicznych”*, Warszawa 2011, s. 83–93.
- Kowalewski W., „*Wolne Lektury*” w *Podgórskiej Bibliotece Publicznej w Krakowie*, „Bibliotekarz” 2015, nr 1, s. 26–27.
- Kowalewski W., *Portal e-usług bibliotecznych w.bibliotece.pl*, „Biblioteka i Edukacja”, nr 3/2013 [online].
- Koryś I., Kopec J., Zasacka Z., Chymkowski R., *Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*, Warszawa 2017.
- Nahotko M., *Współdziałanie metadanych w chmurze*, „Przegląd Biblioteczny” 2014, z. 1, s. 3–24.
- Narloch A., *Platforma IBUK Libra: historia serwisu i analiza danych statystycznych za okres 5 lat użytkowania na Zachodniopomorskim Uniwersytecie Technologicznym*, „Bibliotekarz Zachodniopomorski” Szczecin 2014, nr 3, s. 16–25.
- Roszkowski M., *Od MARC 21 do Semantic Web: reprezentacja metadanych bibliograficznych w środowisku sieciowym*, [w:] *Bibliografi@ : źródła, standardy, zasoby : praca zbiorowa*, red. J. Franke, Warszawa 2013, s. 13–37.
- Roszkowski M., *RDA – standard katalogowania dla XXI wieku?* [online].

Referat prezentowany na „Małopolskim Forum Bibliotek 2016”, Kraków, 26.10.2016

E-books in OPAC – metadata integration

Abstract

The aim of the publication is to show the processes of metadata mapping of e-books to the MARC21 format and scaling them with the current bibliographic data in catalogues of selected public city libraries. The subject of describing the metadata integrated in the OPAC catalogues are the works not covered by proprietary copyrights and present in the public domain (*Wolne Lektury*), as well as commercial resources, subscribed by libraries within the consortia (IBUK Libra). The article includes an analysis of the statistical data from OPAC of the Podgórska Biblioteka Publiczna in Kraków, concerning the activity of the users of IBUK Libra (number of sessions, logins to the portal, reading time) in the catalogues before and after integrating the information on electronic resources.

Keywords: Metadata integration, MARC21, Podgórska Biblioteka Publiczna (Kraków), IBUK Libra, *Wolne Lektury*, OPAC

Wojciech Kowalewski

Regional Public Library in Kraków

Jagiellonian University. Faculty of Management and Social Communication (PhD student)